

“HEINRICH BÖLL’ÜN BABASIZ EVLER” VE “REŞAT NURİ GÜNTEKİN’İN ÇALIKUŞU” ESERLERİNDE ALMAN VE TÜRK TOPLUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI*

THE COMPARISON OF GERMAN AND TURKISH SOCIETIES IN THE WORKS “HOUSE WITHOUT GUARDIAN WRITTEN BY HEINRICH BÖLL” AND “WREN WRITTEN BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN”

Dr. Seyit YAYLA

seyityayyla@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4545-2903

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat BAKIR

19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Almanca Öğretmenliği Programı, nbakir@omu.edu.tr

Samsun / Türkiye

ORCID: 0000-0002-8046-909X

ÖZET

Bu çalışmada, Alman ve Türk toplumları I. ve II. Dünya Savaşı’nda yaşadığı olaylar incelenmiştir. Bu olaylar, Reşat Nuri Güntekin’in Çalikuşu ve Heinrich Böll’ün Babasız Evler adlı yapıtları ışığında incelenmiştir ve dönem eleştirileri yapılmıştır. Araştırmada betimsel analiz kullanılmıştır. Veriler literatür taraması yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizi, toplanan kaynaklar okunduktan sonra konularına göre kategorize edilerek sentezlenmiştir. Eserler, 20. yüzyılda Almanların ve Türklerin yaşadığı savaşlardan kurtulanların hayat sıkıntısını anlatıyor. Eserler arasında yaklaşık 35 yıllık bir fark olduğu gözlemlenmekte, dönem ve devir farkını bu farkla birlikte değerlendirmek mümkündür. Savaş sonrası Almanya ve Türkiye’yi incelerken I. Dünya Savaşı’ndan sonra, II. Dünya Savaşı’na girerken her iki ülkenin sorunları dile getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’na Almanya katıldı, ancak Türkiye katılmadı. II. Dünya Savaşı sonrası dönem düşünüldüğünde; savaş sonrası Almanya’nın sorunları tartışılırken, Türkiye’nin toparlanma süreci, savaşa katılmamak için siyasi manevralar ve bu nedenle alınan önlemlere de değinilmiştir. Böylece önce dilin önemi açıklanmış, dil ve kültür arasındaki bağlantı vurgulanmış, ardından kültürler arası ve kültürler arası edebiyat hakkında bilgi verilmiş, sonra bu savaşlar ve dolayısıyla dünya, diğer önemli yönleriyle bu iki toplum karşılaştırılmıştır. Araştırma bulguları: İnsanların öz kimliklerini korumada kültürün önemi ortaya çıkmıştır. Bu kimliğin sürdürülmesinin kültür aktarımını gerektirdiği ifade edilmiştir. Dilin kültür ile doğrudan ilişkisinin olduğu, çünkü dilin kültürün aktarımında önemli olduğu görülmüştür.

* Bu çalışma, Seyit YAYLA’nın 2017 yılında kabul edilen yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Bu bağlamda; bir toplumun geçmişi ile geleceği arasındaki köprü, kendi kültürünü ve dilini korumakla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda savaş gibi durumlarda Türk ve Alman toplumunun sorunları karşılaştırılmıştır. Bu sorunların ve vatan sevgisinin her iki toplumda da örtüştüğü ortaya çıkmıştır. Genel olarak savaş gibi olağanüstü durumlarda insan duygularının evrensel olduğu ve farklı ülkelerde dahi benzer tepkilere yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş sonrası edebiyatı, Kültürlerarası edebiyat, Toplum.

ABSTRACT

In this study, German and Turkish societies I. and II. The events that he lived during the World War II were examined. These events were examined in the light of Reşat Nuri Güntekin's Çalıkuşu and Heinrich Böll's Fatherless Houses and period criticisms were made. Descriptive analysis was used in the research. Data were collected through literature review. The analysis of the data was synthesized by categorizing them according to the topics after the collected sources were read. The works describe the hardships of life for survivors of the wars of the Germans and Turks in the 20th century. It is observed that there is a difference of approximately 35 years between the works, and it is possible to evaluate the period and period difference together with this difference. While examining post-war Germany and Turkey, after World War I, II. While entering the World War II, the problems of both countries were mentioned. Germany participated in the Second World War, but Türkiye did not. Considering the post-World War II period; while discussing the problems of post-war Germany, Turkey's recovery process, political maneuvers to avoid participating in the war and the measures taken for this reason were also mentioned. Thus, first the importance of language was explained, the connection between language and culture was emphasized, then information was given about intercultural and intercultural literature, then these two societies were compared with other important aspects of these wars and thus the world. Research findings: The importance of culture in protecting people's self-identity has emerged. It has been stated that maintaining this identity requires cultural transfer. It has been seen that language has a direct relationship with culture because language is important in the transmission of culture. In this context; It has been determined that the bridge between the past and the future of a society is about preserving its own culture and language. At the same time, the problems of Turkish and German society in situations such as war had been compared. It has been revealed that these problems and patriotism overlap in both societies. In general, it has been concluded that human emotions are universal. It has been revealed that these problems and patriotism overlap in both societies. In general, it has been concluded that human emotions are universal in extraordinary situations such as war and cause similar reactions even in different countries.

Keywords: Postwar literature, Intercultural literature, Society

1. GİRİŞ

Konuşulan dil, her ülkenin ulusal kültürüdür. Toplumun kültür aktarımını sağlayan dildir. Dil, toplumun şah damarıdır (Develi, 2013). Bu şah damarı olmadan toplum var olamaz. Bu nedenle dil, toplumun bekası için en önemli faktördür. Ortaklığa dayalı iletişim doğar. Türklerin Türkçe, İngilizlerin İngilizce, Almanların da Almanca konuştuğu dikkate alındığında, ırk ve konuşulan dil arasındaki ilişki dikkat çekmektedir.

Dil, kültür, kültür ve edebiyatla ilişkilidir. Dillerin kökenine bakınca, insanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlamak için dillere ihtiyaç duyuldu. Dil iletişim aracıdır. İnsanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan bu araç, insanların ortak özellikleridir. Toplum kendi edebiyatını oluşturmaya başladı. Bazen bir asker mektubu, bazen bir yazarın trende yazdığı kısa bir öykü, bazen de bir romandı. Bu, daha sonra ortaya çıkacak olan savaş edebiyatının temellerini attı. Edebiyat olmadan toplum atalarını ve onların deneyimlerini öğrenemezdi. Bu yüzden, kültürel bağlar olmayacaktı. Örneğin; Alman edebiyatı, Türk edebiyatı kökenleri olamazdı.

Bu edebî eserler aracılığıyla her ülkede geçmiş olayların özü olan yansımalar ve yorumlar, gelecek toplumlara ışık tutmaktadır. Bu durum toplum ile diğer ülkeler ve kendi kültürleri arasında farklılıklar yaratmaktadır. Bu kültürler kültürlerarası edebiyatı, diyalogu ve etkileşimi ortaya çıkarmıştır (Gürsel, 2001).

Eğitim, bir toplumun varlığını sürdürmesi için en önemli faktördür. Savaş sırasında, özellikle savaştan sonra eğitimin önemi hissedilir. Savaş stratejisi, savaş sonrası zayıf müdahalesi, savaş sonrası nüfus planlaması, endüstri ve daha fazlası... Eğitim her zaman önemli olmuştur. Eşsiz bir örnek olarak; çalıkuşu çalışmasındaki öğretmenin toplumun geleceği için ücra bir köyde öğretmen olması gerçeğidir. Bir kadının çocuklarının geleceğini koruyarak toplumsal yıkımı engellemeye çalıştığı Babasız Evler adlı eser de karşımıza çıkmıştır. Yani, insanların eğitime ve kültüre aidiyet duygusuyla alakalı olduğu için benzer örnekler farklı toplumlarda görülmüştür.

Savaş, insanların sıradan hayatını bir anda değiştirir. İnsanlar bu durum karşısında çaresizdir ama ülkeleri için savaşmak zorundadırlar. Böyle zor bir durumda roller vardır ve insanların farklı sorumlulukları vardır. Örneğin, bir komutanı ele alalım: savaş için önemli sorumlulukları ve duyguları vardır. Savaş esnasında ortaya çıkan korku, stres ve endişe, bir kişinin vatanını savunma kararlılığına etkileyen duygusal faktörler olabilir. Asker ise, kendisine verilen görevleri şevk ve vatan sevgisiyle yerine getirir. Her birisi ülkesi için elinden geleni yapmaya çalışır. Roller değişse de insanların vatanseverliği aynı kalır. Çalışmalarda bu durumlara bakıldığında ortak bir nokta ortaya çıkıyor. I. ve II. Dünya savaşları eserin dönemini kapsadığı için bu savaşların çıkış sebepleri önemlidir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi bir nedene veya ulusa bağlı değildir. Bu sebepler dikkate alındığında, Almanya'nın yayılmacı politikası, Sırlara bu yönde ultimatom veren Avusturya'nın savunması, ardından Rusya ve Fransa'ya savaş ilan etmesi, İngilizlerin petrolü çeşitli alanlarda kullanma arzusu ve Almanya'nın Korkusu, Ekonomik Hırsları Milli Hevesler, Avusturya ve Fransa'nın İntikam Sonrası Hevesleri Doğu Sorunu'nu çözme ve Osmanlı İmparatorluğu'nu bölme arzusu had safhadadır (Kaşığıuğun, 2015). Bu savaşların yanı sıra eserin incelenmesi ve kültürler arası dönemin eleştirisi ile Alman ve Türk toplumlarının davranış ve tepki bağlamı ortaya konulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Kültürleme, Kültürleşme ve Kültürlenme, Kültürlerarasılık, Kültürlerarası Etkileşim, Kültürlerarası Edebiyat

- Kültürleme, bireyin yeni bir şeyler öğrenmesiyle ortaya çıkar.
- Kültürleşmede ise karşılıklı etkileşim söz konusudur.
- Kültürlenme: Belirli bir toplumdan veya farklı toplumların alt kültürlerinden insanların veya grupların, etkileşim sürecinin sonunda orijinal kültür veya alt kültürde bulunmayan tamamen yeni bir senteze ulaşması veya bir araya gelmesidir (Demirel, 2012).
- Kültürlerarasılık, farklı kültürlerden insanlar birbirleriyle etkileşime girdiğinde veya birbirlerini tanıdıklarında ortaya çıkar. Bir toplumun yaşama biçimi, toplumda konuşulan farklı diller, olaylara verilen aynı veya farklı tepkiler, her şey farklı kültürün parçası haline gelir.
- Kültürlerarası etkileşim, farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşim içinde olmasıdır.
- Kültürlerarası Edebiyat; edebiyatların aynı olaylar sonucunda farklı kültürlerin, bazen aynı bazen farklı davranışlarının var olduğu bir edebiyat türüdür (Demirel, 2012).

3. BULGU VE TARTIŞMALAR

3.1. Savaşlar ve İnsan Davranışları

Dünyanın her yerindeki insanların aynı olaya aynı şekilde tepki vermesi normaldir. Savaşta sevdiklerini kaybedenlerin acısı hemen hemen her toplumda olabilecek bir durumdur. Savaşın Alman ve Türk toplumları için yıkıcı sonuçları oldu, ancak sonrasında bir yeniden yapılanma süreci başladı. Bu iyileşme döneminde bir sorun ortaya çıktı, hayatta kalma mücadelesi. Tepkimenin burada da aynı olduğu gözlemlenebilir.

Bu bağlamda, Alman ve Türk toplumunda roller ve statüler benzerdir. Çünkü karşılaşılan problemler benzerdir. İnsanların hayatta kalmak için direndiği bir savaş var. Benzer durum, her iki eserde de gözlemlenebilir.

3.2. Roller ve Statü

Alman ve Türk toplumunda roller ve statüler benzerdir. Çünkü karşılaştığımız problemler aynıdır. İnsanların hayatta kalmak için içinde olduğu bir savaş var. Çalığışu'nun yazıldığı sırada insanlar Birinci Dünya Savaşı'ndan geçiyor ve sonrasında kurtulmaya çalışıyorlardı. Eserin sonu, İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunu da anlatmaktadır. Feride, İzmir'de öğretmenlik yaparken İzmir'in kurtuluşu için gönüllü hemşirelik yaptı (Güntekin, 2013). "Babasız Evler" adlı eser yazıldığında II. Dünya Savaşı sonrası konu alır. Bu dönemde Türkiye savaşa katılmadı. Ancak bazı önlemler alınmıştır. Bu bağlamda Almanya ve Türkiye'nin savaş sonrası dönemine bakarak, her iki ülkenin de Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden sonra yaşadıkları zorluklara değinilmiştir. II. İkinci Dünya Savaşı'na Almanya katılmıştır, ancak Türkiye katılmamıştır.

3.2.1. Kadın Rolü

Kadınlar bu rol ve konuların arkasında görünürken, aslında mücadelelerinin arka planında başarı inşa ediyorlar. Sorumlulukları çok çeşitlidir ve ülkenin geleceği onların kararlarına ve uygulamalarına bağlıdır. Ancak kadınların rolleri de toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Türk toplumundaki bu roller şunlardır: Türk toplumunda, bu dönemde ve geçmişte, kadınlar diğer toplumlara göre daha fazla savaşa dahil olmuştur. Türk toplumunun dünya çapında bilinen bu savaşçı özelliği, asker şemsiyesi altında kadın ve erkek arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaktadır (Özakman, 2008). Çalışmadan yola çıkarak; Alman toplumundaki kadınlarla Türk toplumundaki kadınları karşılaştırsak durum biraz farklı. Türk toplumunda kadınlarda görülen bu savaşçı karakter, Alman toplumunda kadınlarda pek görülmez. Ancak çocuklarına karşı özverileri, anne olma duyguları benzerdir (Fullbrook, 2014).

3.2.2. Çocuk Rolü

Çocukların farklı rolleri vardır. Çocuklar bir milletin temelidir, çünkü çocuklar bir milletin geleceğidir. Bunlar gelecekte ebeveyn rolünü üstlenecek kişilerdir. Her zaman olur. Ancak, savaşın normal olmayan durumunda farklıdır ve toplumun geleceği zor oluşabilir. Savaşta çocuklar, artık çocuk değildir. Bu gibi durumlarda çocuk ev sahibi olabilir, asker olabilir, işçi veya geçimini sağlayan olabilir. Ağır sorumluluk almak zorunda kalabilir. Bir çocuk, yaşı ne olursa olsun artık çocuk değildir. Baba öldüğünde evin bekçisi, evin erkeği, çalışmanı, savaşan askeridir. Savaş ona büyük bir sorumluluk da yüklemiştir. Küçük bir beden silah taşımalıdır ve vatanını savunmak için bu savaşta sorumluluk almalıdır (Böll, 2009).

3.2.3. Erkek Rolü

Erkeklerin rolleri ülkeye ve ikamet yerine göre değişebilir. Aynı zamanda Alman ve Türk toplumu arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri de gösterir. Erkek bazen evin reisi, bazen işyerinde işçi, bazen de vatani için savaşan ve bu mücadelede şehit olan askerdir (Böll, 1981).

4. SONUÇ

- Bu çalışmada Çalığışu ve Babasız Evler adlı eserlerin dönemi dikkate alınarak bir dönem eleştirisi yapılmıştır. İlk olarak kültürün önemi vurgulanmıştır. Kültürlerin insanların öz kimliğini koruduğu görülmüştür. Bu kimliğin sürdürülebilmesi için kültürel aktarımın gerekli olduğu ve dilin kültürel aktarımın ön koşulu olması nedeniyle dilin kültürle doğrudan ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bu bağlamda; bir toplumun geçmişi ile geleceği arasındaki köprünün, kendi kültürünü ve dilini korumakla ilgili olduğu tespit edilmiştir.

- Aynı zamanda, yaşanan savaşlarda Türk ve Alman toplumlarının yaşadığı sıkıntılar vb. durumlar karşılaştırılmıştır. Bu sıkıntılarının ve vatanlarına olan sevgilerinin iki toplumda da örtüştüğü görülmüştür.
- Her iki eser de savaş sırasındaki olumsuz ve zor durumlara gönderme yaptığı görülmüştür. Bu bağlamda halkın devlet için fedakârlık yaptığı tespit edilmiştir. Her iki eserde de toplumun bir ülkeyi mücadelesiz bırakmadığı ve bunu bir onur olarak gördüğü belirlenmiştir.
- Eserdeki olaylara bakıldığında “Çalığışu” adlı eser, Feride Öğretmen’in savaş sırasında ve sonrasında toplumun gelişmesi için kendini vatanına adanmış ortaya çıkarmıştır. Feride öğretmenlik ve hemşirelik yaparak vatanın savunmasına katkı sağlamıştır. Askerlerin de Kadınların asker olarak da savaştığı görülmüştür. Bütün bunlar geçmişten günümüze kadının toplumdaki yerini ortaya koymuştur.
- Çalışma, Alman ve Türk toplumları arasındaki kültürel benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarak; savaş ve savaş sonrası verilen tepkileri ele almıştır.

KAYNAKÇA

- Böll, H. (1981). Haus ohne Hüter, Frankfurt, Amazon Yayınları
Böll, H. (2009). Haus Ohne Huter, Kiepenheuer-Witsch Yayınları
Böll, H. (2013). Babasız Evler, (Çev.A.Cemal), İstanbul, Can Yayınları
Demirel, Ö. (2012). Yabancı Dil Öğretimi, Ankara, Pegem Yayınları
Develi, H. (2013). Dil Doktoru, İstanbul, Kesit Yayınları
Fulbrook, M. (2014). Almanya’nın Kısa Tarihi, (Çev. S. Gürses), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
Güntekin, R. N. (2013). Çalığışu, İstanbul, İnkılap Yayınları
Gürsel, A. (2001). Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
Kaşığışun, A. (2015). Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na Girişi, İstanbul, Yeditepe Yayınları
Özakman, T. (2008). Diriliş Çanakkale 1915, Ankara, Bilgi Yayınları